

**‘To pursue and fight, and fight when retreating’:
Oorlogvoering in Middeleeuws Ierland (1169-1603)**

Pim van Hest, studentnummer 4007883

OS IIIA, Oorlog en Vrede

Docent: A.J. van Hoven van Genderen

5 januari 2015

Inhoudsopgave

Inleiding	3
De Ierse strijdmachten	6
Kleinschalige oorlogvoering	16
Military format	24
Conclusie	29
Literatuurlijst	30

Inleiding

Bij veel personen zal het thema middeleeuwse oorlogvoering direct beelden oproepen van ridders te paard in blinkend harnas, massieve kastelen en kruistochten in een vreemd en exotisch gebied of massale veldslagen tussen vorsten. Grote veldslagen zoals bij Poitiers en Azincourt tussen Frankrijk en Engeland domineren de beeldvorming. Dit beeld is echter misleidend omdat grote veldslagen, zoals de genoemde voorbeelden uit de Honderdjarige Oorlog, eerder de uitzondering vormden dan de regel.¹ Engeland vocht niet alleen tegen grootmachten zoals aartsrivaal Frankrijk, maar voerde vaak ook strijd tegen haar Keltische burens. De conflicten met Wales, Schotland en Ierland verschilden sterk van de grootschalige oorlogvoering die, zoals gezegd, het dominante beeld van middeleeuwse oorlogvoering vormt.

De situatie in middeleeuws Ierland is een bijzonder geval. In 1169 vond de Engelse invasie van Ierland plaats; in 1171 landde Hendrik II zelf met een groter leger. De Engelsen veroverden relatief gemakkelijk een groot deel van Ierland.² Ierland bleef echter tijdens de middeleeuwen, en ook daarna, een probleemgebied voor de Engelsen. Er waren continu conflicten tussen de Engelse, Ierse en Anglo-Ierse (in Ierland geboren nakomelingen van Engelse families) heren en deze verliepen niet altijd langs etnische lijnen. Deze conflicten waren voornamelijk kleinschalig en verschilden van de gebruikelijke Engelse oorlogvoering zoals bijvoorbeeld in Frankrijk werd toegepast.

De vraag is dan natuurlijk wat er zo bijzonder is aan de middeleeuwse oorlogvoering in Ierland, en waarom deze zo ongewoon is. Om deze vraag te beantwoorden zal ik eerst dieper ingaan op de troepen die in Ierland werden gebruikt. Deze troepen reflecteren het bijzondere karakter van de Ierse oorlogvoering en hebben de oorlogvoering ook in grote mate beïnvloed. Vervolgens zal ik dieper ingaan op de kleinschalige oorlogvoering en dan met name de *cattle raids*. Dit waren plundertochten met als doel om het vee van de tegenstander buit te maken. In deze vorm van oorlogvoering komen namelijk belangrijke Ierse opvattingen over de oorlogvoering naar voren.

Tot slot zal ik het voorbeeld van historicus Bart Willems volgen, door aan de hand van het begrip *military format* kort een aantal andere aspecten behandelen die van belang zijn bij het vormen van militaire eenheden en het voeren van oorlog.³ *Military format* betekent kortgezegd alle factoren die meespelen in het inzetten van troepen en het voeren van oorlog.

Ik beperk mij hierbij tot de periode 1169-1603. Deze periode begint met de Engelse invasie

¹ M. Prestwich, *Armies and Warfare in the Middle Ages: The English Experience* (New Haven 1999) 305.

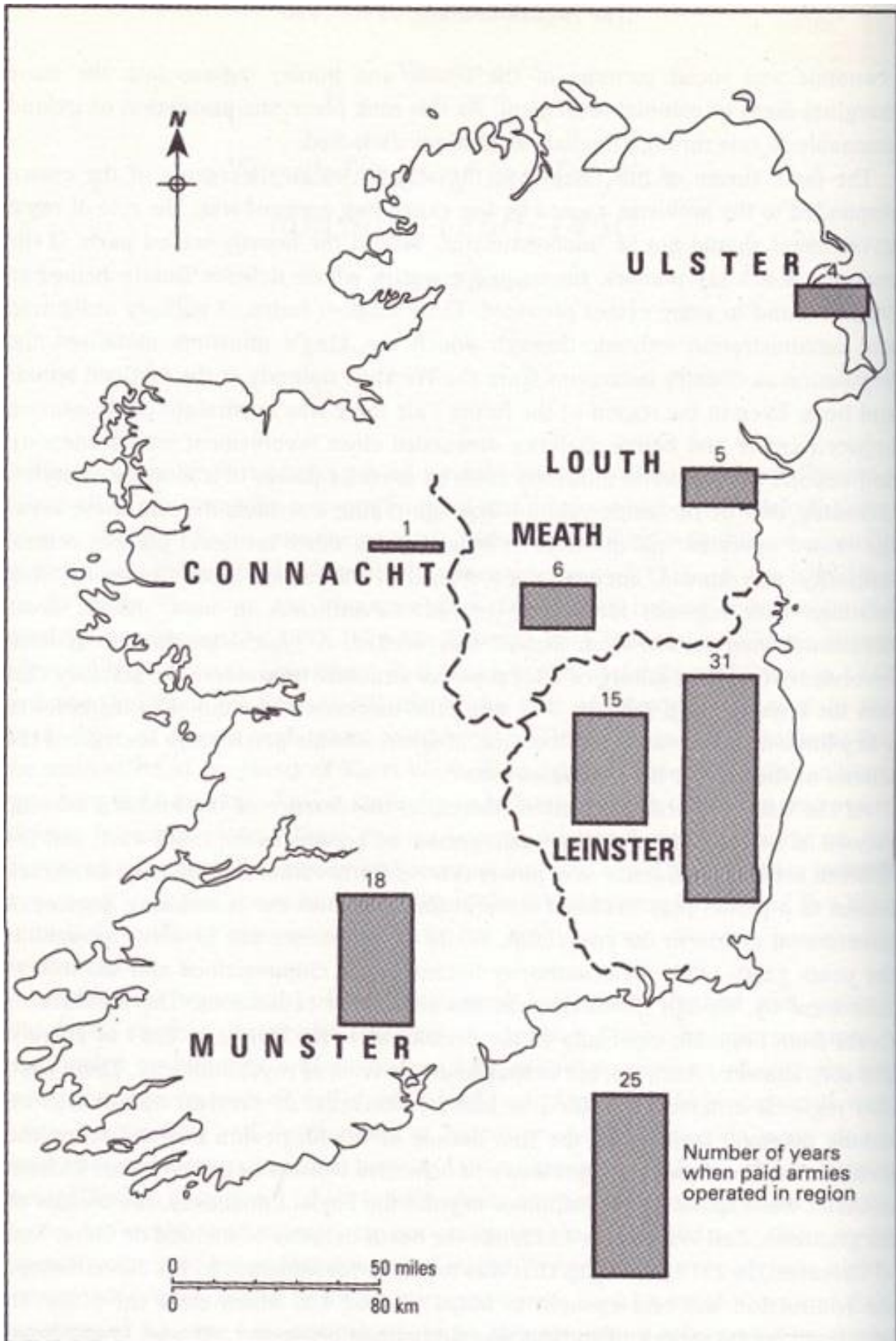
² Er is in de historiografie controverse over de benaming van de Anglo-Normandische veroveraars. Contemporaine Engelse en Ierse bronnen gebruiken echter de term *Saxain*, ofwel Engelsen. Zie M.T. Flanagan, 'Anglo-Norman Invasion', in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (Londen 2005) 17-19, 17-18.

³ Bart Willems gebruikte deze benaderingswijze om het conflict tussen de Brabantse steden en Maximiliaan van Oostenrijk tussen 1488 en 1489 te bestuderen. Zie B. Willems, 'Militaire organisatie en staatsvorming aan de vooravond van de Nieuwe Tijd. Een analyse van het conflict tussen Brabant en Maximiliaan van Oostenrijk (1488-1489)', in: *Jaarboek voor Middeleeuwse Geschiedenis* 1 (1998) 261-283, 267.

van Ierland en eindigt met de afloop van de Ierse Negenjarige Oorlog, ook wel bekend als *Tyrone's Rebellion*. Deze twee gebeurtenissen worden vaak als keerpunten gezien in de Ierse geschiedenis doordat aan het begin van de periode de Engelse macht in Ierland werd gevestigd en deze aan het eind van de periode met geweld opnieuw benadrukt werd. Daarnaast zijn in de tussenliggende periode een aantal belangrijke ontwikkelingen te zien in de militaire geschiedenis van Ierland.

Het bestuderen van de Ierse oorlogvoering is om een aantal redenen interessant. Ten eerste schetst het een gebied waar oorlogvoering op een vrij ongebruikelijke maar zeer interessante wijze verliep. Dit toont tevens hoe verschillende factoren de aard van oorlogvoering kunnen beïnvloeden. Tot slot wordt het, eerder beschreven, dominante beeld van middeleeuwse oorlogvoering genuanceerd door aan te tonen dat de oorlogvoering ook andere vormen aannam.

Er is tot nu toe relatief weinig geschreven over de oorlogvoering in middeleeuws Ierland. De meeste historici erkennen bijvoorbeeld het belang van kleinschalige oorlogvoering in middeleeuws Ierland maar gaan hier vervolgens niet op in. Daarnaast wordt de beschikbare literatuur gedomineerd door Ierse historici. Ik hoop met mijn studie bij te dragen aan de bestaande literatuur door dieper in te gaan op het karakter van de oorlogsvoering. Dit onderwerp biedt echter ook uitdagingen. Omdat ik zelf geen Gaelic lees ben ik bijvoorbeeld afhankelijk van vertalingen.

Afbeelding 1.1 Expedities door betaalde legers van de Engelse regering in Dublin binnen de verschillende gebieden van Ierland, 1295-1360.⁴

⁴ R. Frame, 'The defence of the English lordship, 1250-1450', in: T. Bartlett en K. Jeffery ed., *A military history of Ireland* (Cambridge 1996) 76-98, 78.

De Ierse strijdmachten

Afbeelding 2.1 Deze afbeelding, genaamd 'Irish soldiers and peasants', is geschilderd door Albert Dürer in 1521, waarschijnlijk in Antwerpen. De twee soldaten rechts op blote voeten zijn *kerne*, de twee soldaten hier links naast zijn *galloglass*.⁵

Het bijzondere karakter van de Ierse oorlogvoering komt tot uiting in de troepen die in middeleeuws Ierland gebruikt werden. Deze Ierse strijdmachten kwamen voort uit een andere militaire traditie dan die van de Engelsen. De Ierse troepen weken dan ook af van de Engelse strijdmachten die in 1169 en 1171 in Ierland landden. De algemene consensus luidt dat de Engelsen ten tijde van de Engelse invasie een militaire superioriteit genoten en daarom ook met relatief gemak een groot deel van Ierland in een

⁵ Waterverf van Ierse huurlingen door Albert Dürer (Kuperferstichkabinett Staatliche Museen – Berlijn)

korte tijd wisten te veroveren.⁶ Toch is het opmerkelijk dat de Engelse (en latere generaties Anglo-Ierse) magnaten, al snel Gaelic elementen overnamen en Ierse troepen begonnen te gebruiken. Er zijn dus redenen om te twijfelen aan het beeld van inferieure Ierse strijdmachten tegenover superieure Engelse strijdmachten.

Om dit aan te tonen zal ik de samenstelling van de Ierse troepen uiteenzetten in drie categorieën, elk vertegenwoordigd door een specifiek type strijdmachten. Dit zijn de lichte infanterie vertegenwoordigd door de *kerne*, de lichte cavalerie vertegenwoordigd door de *hobelar* en de zware infanterie vertegenwoordigd door de *galloglass*. Ik zal hierbij echter enigszins generaliseren omdat het niet altijd duidelijk is wanneer bepaalde troepen wel of niet onder de gebruikte noemer vallen. Toch worden de drie genoemde termen meestal gebruikt voor alle troepen in de bijhorende categorie. In andere gevallen is er weinig verschil. Hoe deze troepen gebruikt werden, komt terug in het volgende hoofdstuk over de kleinschalige oorlogvoering.

Lichte infanterie – de *kerne*

Onder de Ierse heren kon de gehele mannelijke bevolking, met uitzondering van geletterden en clerici, opgeroepen worden voor militaire dienst als voetsoldaten of cavalerie.⁷ De cavalerie bestond echter voornamelijk uit het directe gevolg van de heer en zij die zelf een paard konden betalen. Het merendeel van de dienstplichtigen zullen dus als voetsoldaten hebben gevochten. Deze voetsoldaten werden voornamelijk *kerne* genoemd, een verengelsing van het Ierse woord *cethern*, of *ceithernn* waarmee een groep voetsoldaten werd aangeduid. Deze Ierse woorden waren weer afgeleid van de woorden voor ‘oorlog’ en ‘slachting’.⁸ Vanaf de dertiende eeuw wordt ook wel gesproken van *ceithirne congbhála* of ‘*retained bands*’ waarmee groepen lokale Ierse huurlingen bedoeld worden.⁹ De term *ceithearnaigh*, waarmee de individuele leden van deze groepen huurlingen werden aangeduid, werd echter vaker gebruikt voor bandieten dan voor de troepen.¹⁰

Het gebruik van deze benamingen en termen toont twee aspecten van de Ierse oorlogvoering. Ten eerste is er het belang van huurlingen die het gevolg van de heer en de dienstplichtige bevolking aanvulden. Dit waren niet alleen *kerne* maar ook cavalerie en *galloglass*. Ten tweede is er de associatie met bandieten, oorlog en slachting. De *kerne* werden voornamelijk door de geleerde klassen

⁶ Er is het een en ander op dit beeld aan te merken. De oorspronkelijke invasie van 1169 bestond voor een groot deel uit Ierse en Welsh troepen. Andersom gebruikten Ierse heren ook Engelse huurlingen en er waren onderlinge bondgenootschappen. De interventie van Henry II in 1171 is mogelijk op verzoek geweest van Ierse koningen en Henry II hoefde niet tegen Ierse troepen te vechten omdat veel heren zich vrijwillig onderwierpen. zie M.T. Flanagan, ‘Irish and Anglo-Norman warfare in twelfth-century Ireland’, in: T. Bartlett en K. Jeffery ed., *A military history of Ireland* (Cambridge 1996) 52-75, 52, 67-68, 74-75 en Flanagan, ‘Anglo-Norman Invasion’, 18.

⁷ E. O’Byrne, ‘Military Service, Gaelic’, in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (Londen 2005) 333-334, 333.

⁸ K. Simms, ‘Gaelic warfare in the Middle Ages’, in: T. Bartlett en K. Jeffery ed., *A military history of Ireland* (Cambridge 1996) 99-115, 100.

⁹ O’Byrne, ‘Military Service, Gaelic’, 333.

¹⁰ Simms, ‘Gaelic warfare in the Middle Ages’, 100.

en clerici, zowel Engelse als Ierse, gedemoniseerd. Vanwege hun gedrag en uiterlijk werden ze geassocieerd met de *díberga* en *fianna*, heidense krijgersculen uit de Ierse mythologie.¹¹

Ondanks de slechte reputatie vormden de *kerne* een groot aandeel van de Ierse legers en ook de Anglo-Ierse heren maakten regelmatig gebruik van deze Ierse voetsoldaten. Leden van de Anglo-Ierse Bermingham familie dienden in de jaren 1350 bijvoorbeeld met grote contingenten *kerne*.¹² Een ander voorbeeld is de gouverneur van Kildare die vanaf c. 1500 een permanente strijdmacht van 120 *galloglass* en 120 *kerne* in dienst had.¹³ Er werd zelfs geëxperimenteerd met het gebruik van *kerne* in Frankrijk en Schotland, waar het gedrag van deze troepen de Fransen en Schotten verontwaardigde. Hierop besloot Henry VIII in 1544 om 2.000 *kerne* in Schotland te gebruiken, en hij gaf instructies om deze te rekruteren onder ‘the most wild and savage sort of them there, whose absence should rather do good than hurt’.¹⁴

Het meest bijzonder geval is echter nog wel dat van James Fitzgerald, zevende earl van Desmond, en James Butler, vierde earl van Ormond. Deze Anglo-Ierse heren onderhielden aan het begin van de vijftiende eeuw groepen *kernety* in hun gebied. De *kernety* was een vorm van militaire politie die traditioneel gezien alleen door Ierse heren werd gebruikt. Het is niet geheel duidelijk in hoeverre de *kernety* verschilt van de *kerne*, maar de term impliceert een zelfde afkomst. Het meest opmerkelijke is echter niet het gebruik van de *kernety* op zich, maar het feit dat deze werden gerekruteerd onder de Percells en de Codys, families met een Engelse oorsprong.¹⁵

Historici geven verschillende beschrijvingen van de bewapening van de *kerne*. De kroniekschrijver Giraldus Cambrensis, ook wel bekend als Gerald of Wales, beschrijft aan het einde van de twaalfde eeuw de bijl als een nationaal wapen. In zijn *Expugnatio Hibernica* waarschuwt hij de Engelsen dan ook om uit te kijken voor de bijlen van de Ieren.¹⁶ Katharine Simms, een van de voornaamste experts op het gebied van de Ierse militaire geschiedenis, daarentegen stelt dat de *kerne* ten strijde trokken ‘without armour, often barefooted and bare-headed, armed only with a sword and a few throwing darts’.¹⁷ Andere beschrijvingen wijzen echter ook op korte, Ierse bogen, werpsperen, schilden, slingers, speren en andere *polearms*. Het is dan ook waarschijnlijk dat de *kerne* geen vaste wapenuitrusting hadden maar gebruikten wat voor handen was.

Ook over het gebruik van bepantsering is controversie. Giraldus Cambrensis schreef dat de Ieren naakt ten strijde trokken. De archeoloog Andy Halpin verklaart dit echter door aan te geven dat

¹¹ Ibidem, 100-101.

¹² Frame, ‘The defence of the English lordship’, 84.

¹³ S.G. Ellis, ‘The Tudors and the origins of the modern Irish states: a standing army’, in: T. Bartlett en K. Jeffery ed., *A military history of Ireland* (Cambridge 1996) 116-135, 120.

¹⁴ Ellis, ‘The Tudors and the origins of the modern Irish states’, 131.

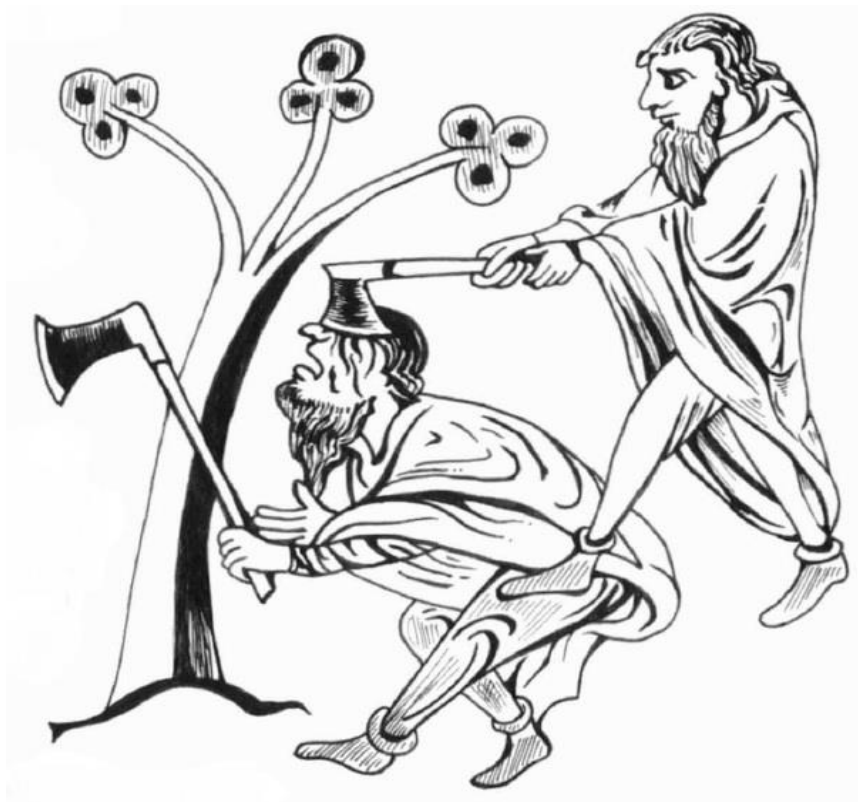
¹⁵ E. O’Byrne, ‘Armies’, in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (Londen 2005) 31-33, 32.

¹⁶ A. Halpin, ‘Weapons and Weaponry’, in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (Londen 2005) 511-514, 512.

¹⁷ K. Simms, ‘Warfare in the Medieval Gaelic Lordships’, *The Irish Sword* 12 (1975) 98-108, 104.

de Ierse gevechtsgeschiedenis maar weinig verschilde van de gebruikelijke kledij.¹⁸ Het is in ieder geval bekend dat de hogere lagen van de samenleving, ofwel de cavalerie en de *galloglass*, wel degelijk bepantsering gebruikten. Omdat de *kerne* vertrouwden op snelheid en mobiliteit hadden zij echter ook geen belang bij zware bepantsering, en zullen zij hooguit leren bescherming hebben gedragen.¹⁹

De zestiende eeuw bracht echter verandering. Rond 1470 werden vuurwapens in Ierland geïntroduceerd en in de zestiende eeuw verspreidde zich het gebruik hiervan. De *kerne* maakten zeer effectief gebruik van vuurwapens in de snelle oorlogvoering die zij gewend waren. Zij verkregen hierdoor ook een hogere status in de samenleving.²⁰ Aan het einde van de zestiende eeuw revolutionariseerden Ierse leiders zoals Fiach Ua Broin en Áed Ua Néill, tweede earl van Tyrone, de Ierse oorlogvoering door buitenlandse ideeën, tactieken, training en formaties over te nemen en deze aan te passen voor het Ierse landschap.²¹ Tyrone rustte zijn troepen uit met moderne bewapening en trainde een aantal regimenten om te vechten in Spaanse *tercio* formaties met zowel pieken als musketten. Met deze innovaties behaalde Tyrone grote overwinningen op de Engelsen bij Clontribret in 1595 en Yellow Ford in 1598.²²

Afbeelding 2.2 Illustratie van twee vechtende Ierse krijgers met bijlen in *Topographia Hibernica*, een manuscript van Giraldus Cambrensis.²³

¹⁸ Halpin, 'Weapons and Weaponry', 512.

¹⁹ Ibidem, 513.

²⁰ O'Byrne, 'Military Service, Gaelic', 334.

²¹ Ibidem, 334.

²² O'Byrne, 'Armies', 33.

²³ Illustratie door Giraldus Cambrensis – *Topographia Hibernica*, geschreven in 1188.

Lichte cavalerie – de *hobelar*

De oorsprong van de *hobelar* is moeilijk te bepalen, met name omdat er maar weinig onderzoek naar is gedaan. De twee standaardwerken over de *hobelar* zijn *Mounted Infantry Warfare* uit 1914 door J.E. Morris en *The Hobelar: An Irish Contribution to Medieval Warfare* uit 1954 door J. Lydon. Deze Ierse historici stellen dat de *hobelar* een Ierse oorsprong heeft. De naam is afkomstig van de *hobbie* of *hobin*, kleine Ierse paarden die deze troepen als rijdieren gebruikten.²⁴ Robert Jones stelt echter dat er voorafgaand aan de Engelse invasie maar sporadisch bewijs is voor cavalerie in Ierland. Hij ziet de oorsprong van de *hobelar* dan ook in de *muntator*, lichte cavalerie die in Wales werd gebruikt.²⁵

Jones geeft echter aan dat er tussen de Engelse invasie van 1171 en de eerste vermelding van de *hobelar* in 1298, een periode van maar liefst 127 jaar zit. In deze tussentijd zou de *hobelar* een afwijkende ontwikkeling hebben vertoond. De *muntator* zou oorspronkelijk min of meer gelijk staan met wat hij ‘tweederangs cavalerie’ noemt, in de Engelse legers vaak aangeduid als *sergeants*. Dit waren cavaleristen die minder zwaar bewapend waren dan de ridders, een lagere sociale status hadden en ook minder betaald kregen.²⁶

Buiten Ierland werd de cavalerie steeds zwaarder bewapend vanwege de dreiging die bogen en kruisbogen boden. Zoals wij ook bij de *kerne* hebben gezien, was er in Ierland echter weinig tactisch belang bij het gebruik van zware bepantsering. Juist de snelle, licht bewapende troepen waren geschikt voor de Ierse oorlogvoering. Hierdoor ontstond de *hobelar* als een apart type troepen, een rang lager dan de Engelse *sergeants* in bewapening, sociale status en betaling.²⁷ Het is echter onduidelijk in hoeverre de Ierse cavalerie in de eeuwen voor de Engelse invasie verschilt van de *hobelar* die Jones beschrijft. Het is dan ook mogelijk dat de visie van Morris en Lydon wel degelijk juist is. Het is in ieder geval duidelijk dat er verder onderzoek nodig is op dit gebied.

De cavalerie werd voornamelijk gevormd door Ierse heren, hun directe gevolg, en de hogere klassen onder hun vazallen.²⁸ De Ierse koning Ruaidrí Ua Conchobair onderhield bijvoorbeeld grote mobiele groepen ruiters: bij de conventie van Athboy in 1167, waarbij hij werd uitgeroepen tot *high-king* van Ierland, waren maar liefst 19.000 ruiters vanuit heel Ierland aanwezig.²⁹ Er waren echter ook *hobelars* die als huurlingen dienden en ook Engelse en Anglo-Ierse heren hadden *hobelars* in dienst. Een expeditie in 1353 van de *justiciar* (de Engelse afgezant in Ierland) Thomas de Rokeby tegen de O’Byrnes van Wicklow, telde bijvoorbeeld 351 *hobelars* uit een totale strijdmacht van 1012 man.³⁰ Dit zelfde leger telde overigens slechts 41 *men-at-arms* en 16 bereden boogschutters, troepen die in de

²⁴ R. Jones, ‘Re-thinking the origins of the ‘Irish’ hobelar’, *Cardiff Historical Papers* (2008) 1-20, 1.

²⁵ Jones, ‘Re-thinking the origins of the ‘Irish’ hobelar’, 3-4, 8-9.

²⁶ *Ibidem*, 10.

²⁷ *Ibidem*, 11-12.

²⁸ O’Byrne, ‘Armies’, 31, 32.

²⁹ Flanagan, ‘Anglo-Norman Invasion’, 64.

³⁰ Frame, ‘The defence of the English lordship’, 84-85.

Engelse legers veel gebruikt werden. Edward I erkende ook de waarde van Ierse *hobelars* bij zijn campagnes in Schotland. Hij ondernam stappen om manschappen in de Engelse *shires* uit te rusten als *hobelars*. Deze troepen speelden een belangrijke rol in Engelse campagnes tot zij grotendeels werden vervangen door bereden boogschutters tijdens de Honderdjarige Oorlog.³¹

Irish warriors of the army of Hugh O'Neill charge upon the English at the battle of the Yellow Ford, Ulster, 1598.

Afbeelding 2.3 Moderne illustratie van de troepen bij Yellow Ford. De *kerne* links toont de hervormingen van Tyrone door zijn Spaanse bewapening. De *hobelar* in het midden komt overeen met contemporaine beschrijvingen van de Ierse cavalerie³²

De cavalerie was voornamelijk uitgerust met lange maliënkolders, helmen, zwaarden en (werp)speren.³³ Er zijn echter ook beschrijvingen van *hobelars* die de korte, Ierse bogen gebruikten.³⁴ Opmerkelijk is de beschrijving van de Catalaanse ridder Ramon de Perellós die in 1397, op terugreis

³¹ Ibidem, 94.

³² <http://forums.taleworlds.com/index.php?topic=287018.15>

³³ Simms, 'Gaelic warfare in the Middle Ages', 107.

³⁴ Simms, 'Warfare in the Medieval Gaelic Lordships', 105.

van een pelgrimage, de Ierse heer Niall Óg O'Neill bezocht. In zijn beschrijving van de cavalerie van Niall beweert hij dat zij geen broek of sandalen droegen en de sporen om hun blote voeten bonden. Ook gebruiken zij geen zadels, maar reden op een simpel kussen.³⁵ Deze lichte cavalerie was dan ook niet bedoeld om (zoals de Engelse ridder gewend was) een charge uit te voeren op open terrein, met een zware lans onder de arm. Hiervoor waren stijgbeugels en een zadel nodig die de *hobelars* niet gebruikten. Daarom vochten zij zoals de Normandische cavalerie op het *Bayeux tapestry* met lange, dunne speren waarmee zij vanaf de schouder naar beneden staken (zie rechts op afb 2.4).³⁶

Afbeelding 2.4 Houtsnede uit 1581 door John Derrick. De Engelsen onder Henry Sidney verslaan en verdrijven de Ieren onder Turlough Luineach Ó'Neill in 1578.³⁷

Zware infanterie – de *galloglass*

In 1259 sloot Aéd, zoon van Feidlim Ua Conchobair en prins van Connacht, een alliantie met één van de Hebrido-Noorse gemeenschappen in de Westelijke Eilanden van Schotland. Hij trouwde de dochter van koning Dubgall mac Ruadrí van de Hebriden en als onderdeel van zijn bruidsschat kreeg hij 160 *galloglass*. Domnall Óc Ua Domnaill van Tír Connail, volgde kort hierna het voorbeeld van Aéd en

³⁵ A. Cosgrove, 'Ireland', in: C. Allmand ed., *The New Cambridge Medieval History. Volume VII c. 1415-c. 1500* (Cambridge 2008) 496-513, 508. en Simms, 'Warfare in the Medieval Gaelic Lordships', 105.

³⁶ Simms, 'Warfare in the Medieval Gaelic Lordships', 106.

³⁷ Houtsnede uit 1581 in *The Image of Irelande, with a Discoverie of Woodkarne* – Edinburgh University Library

huwde twee bruiden uit twee van de grote *galloglass* families: de Mac Domnaill van de Westelijke Schotse Eilanden en de Mac Suibne van Argyll.³⁸ De *galloglass* zijn dus oorspronkelijk Schotse huurlingen en de term *gallóglaiigh* (verengelst als *galloglass* of *gallowglass*) betekent dan ook letterlijk ‘buitenlandse’ (‘*gall*’) ‘krijger’ (‘*óglaiigh*’).³⁹ De *galloglass* raakten echter in hoge mate geïntegreerd in de Ierse samenleving en onder de latere *galloglass* zullen ook veel Ieren gediend hebben.⁴⁰

Wij zien hier opnieuw het belang van huurlingen in de Ierse legers. Vanaf de 12^e eeuw huurden Ierse heren grote groepen soldaten en schepen vanuit de Westelijke eilanden en na de Engelse invasie huurden zij ook Engelse troepen in.⁴¹ In de zestiende eeuw werden er ook grote groepen Schotse *redshanks* in dienst genomen.⁴² Al deze huursoldaten werden echter op seizoenbasis ingehuurd terwijl de meeste *galloglass* als permanente troepen in dienst werden genomen en, onder andere, ook in land betaald werden.⁴³ De *galloglass* compagnieën werden geleid door lage Schotse edelen die vaak afkomstig waren uit een aantal specifieke Schotse families, zoals de al genoemde Mac Domnaill en de Mac Suibne.⁴⁴ Deze families kregen dan ook een reputatie voor het produceren en leveren van *galloglass*.⁴⁵

Ook de *galloglass* werden zowel door Ierse heren, als Engelse en Anglo-Ierse magnaten gebruikt. Thomas Fitzgerald, zevende *earl* van Kildare, creëerde in 1474 een permanente strijdmacht van 160 boogschutters en 63 speermannen die hij de ‘Fraternity of St. George’ noemde. De ware militaire macht van de Kildare’s lag echter in de grote groepen Mac Domnaill *galloglass* die zij vanaf de jaren 1460 naar Leinster brachten.⁴⁶ De Ieren in Leinster werden hierdoor gedwongen om zelf ook *galloglass* te rekruteren, terwijl zij voorheen vertrouwden op Ierse huurlingen uit Connacht en Ulster.⁴⁷

³⁸ O’Byrne, ‘Military Service, Gaelic’, 334.

³⁹ J.M. Hill, ‘The Distinctiveness of Gaelic Warfare, 1400-1750’, *European History Quarterly* 22.3 (1992) 323-345, 325.

⁴⁰ F. Cannan, *Galloglass 1250-1600. Gaelic Mercenary Warrior* (Oxford 2010) 10.

⁴¹ O’Byrne, ‘Armies’, 32.

⁴² Redshanks zijn ook weer Schotse huurlingen die vaak bewapend waren met de Schotse *claymore*. Zie O’Byrne, ‘Military Service, Gaelic’, 334.

⁴³ Hill, ‘The Distinctiveness of Gaelic Warfare’, 326. Net als bij veel andere huurlingen kwam het echter ook voor dat compagnieën *galloglass* tijdelijk zonder werk zaten en door Ierland reisden om zich ondertussen uit te huren aan de hoogste bidder.

⁴⁴ Deze Schotse edelmannen waren vaak hun land en positie verloren na de overwinning van Robert de Bruce in de Schotse War of Independence, - wat tevens een burgeroorlog was - en zochten daarom hun geluk in Ierland. Bepaalde *galloglass* families werden later geassocieerd met specifieke Ierse heersdommen door de allianties die tussen deze partijen werden opgebouwd. Simms, ‘Gaelic warfare in the Middle Ages’, 111-112.

⁴⁵ Cannan, *Galloglass 1250-1600*, 6-7.

⁴⁶ O’Byrne, ‘Armies’, 32-33.

⁴⁷ O’Byrne, ‘Military Service, Gaelic’, 334.

Afbeelding 2.5 en 2.6 Reliëfs zoals dit voorbeeld van Felim O'Connor's tombe tonen de bewapening van de *galloglass*⁴⁸

⁴⁸ Felim O'Connor's tombe bij Roscommon abbey (late 15e eeuw)

Net als de *hobelar* droeg de *galloglass* meestal een ronde helm en een lange maliënkolder of verstevigde leren jas tot de knieën.⁴⁹ In tegenstelling tot de cavalerie, gebruikten de *galloglass* echter een zwaardere bewapening, naar de Noorse traditie waaruit zij voortkwamen. Sommigen van hen kozen voor een zware speer of een tweehandig zwaard, maar de meesten gebruikten de *spar*, een tweehandige strijdbijl die afstamde van de *dane* strijdbijlen die veel door Vikingen werd gebruikt. De *spar* is vooral opmerkelijk vanwege de lange schacht tot wel 1,8m en lijkt daardoor ook sterk op een hellebaard.⁵⁰

De *galloglass* streden echter niet alleen, maar werden bijgestaan door bediendes die ook wel *knaves* werden genoemd. Deze bediendes of hulpjes waren min of meer hetzelfde bewapend als *kerne* en vochten mee met de *galloglass* als *skirmishers*. Een *galloglass* met één of twee hulpjes werd een *spar* genoemd (naar de strijdbijl) en 60-80 *spars* vormden samen een *corrughadh*, of wat Engelse beschrijvers een *battle* (naar bataljon) noemden.⁵¹

Conclusie:

Een analyse van de Ierse troepen biedt een aantal inzichten. Ten eerste is er het belang van huurlingen in de Ierse oorlogvoering. De *kerne* en *hobelars* werden niet alleen onder de eigen bevolking gerekruteerd, maar zij werden ook aangevuld met huurlingen. De *galloglass* waren zelfs altijd huurlingen. Een tweede aspect is de voorkeur voor mobiele troepen. Dit zien wij voornamelijk bij de lichtbewapende *kerne* en *hobelars* maar ook de zware infanterie droeg een relatief lichte bepantsering dat weinig verschilde van wat de *hobelars* gebruikten. Het derde en laatste aspect is het feit dat ook Engelse en Anglo-Ierse heren regelmatig gebruik maakten van Ierse troepen, ondanks de inferieure kwaliteit die deze troepen werd toegeschreven door zowel contemporaine schrijvers als latere historici. Deze aspecten zullen in de verdere hoofdstukken terugkomen en verder uitgediept worden.

⁴⁹ Simms, 'Warfare in the Medieval Gaelic Lordships', 106. Er zullen echter ook variaties zijn geweest naar persoonlijke voorkeur en vermogen. Zie Cannan, *Galloglass 1250-1600*, 20.

⁵⁰ Cannan, *Galloglass 1250-1600*, 22, 23. Niet alle *galloglass* verkozen de *spar* boven andere wapens maar het gebruik hiervan was toch zo gebruikelijk dat de *galloglass* vrijwel altijd werd geassocieerd met de strijdbijl. Het tweehandige zwaard dat ook op Dürer's schildering is te zien, werd meer gebruikt door de redshanks.

⁵¹ *Ibidem*, 16, 24-25.

Kleinschalige oorlogvoering

Grote veldslagen en belegeringen zijn misschien wel het spannendste aspect van middeleeuwse oorlogvoering. Toch vormde de kleinschalige oorlogvoering van hinderlagen, plunderen en brandstichten het merendeel van de oorlogvoering.⁵² Ierland verschilt in dit aspect niet van de andere landen in middeleeuws Europa. Desondanks kende de Ierse oorlogvoering een aantal bijzondere aspecten die ik hoop hier te verduidelijken. Ik zal in dit hoofdstuk eerst een analyse geven van de verschillende vormen van kleinschalige oorlogsvoering die door de Engelse regering in Ierland werden toegepast, om aan te tonen dat de Engelse strategie weinig verschilde van de Ierse. Vervolgens zal ik aan de hand van Katharine Simms' artikel 'Warfare in the Medieval Gaelic Lordships' dieper in gaan op de *cattleraid* als een van de belangrijkste vormen van Ierse oorlogvoering.

Afbeelding 3.1 Houtsnede uit 1581 door John Derrick. Een compagnie *kerne* steekt een boerderij in brand en gaat ervandoor met het vee.⁵³

⁵² Prestwich, *Armies and Warfare in the Middle Ages*, 305.

⁵³ Houtsnede uit 1581 in *The Image of Irelande, with a Discoverie of Woodkarne* – Edinburgh University Library

Introductie

In de twaalfde eeuw kende Ierland maar liefst 170-180 Ierse edelen die zichzelf *righ*, ofwel koning konden noemen. Voor de meerderheid hield dit alleen in dat zij het hoofd van de familie waren, maar van elke koning werd verwacht dat hij het belang van de *clan* verdedigde. Van de koningen met meer macht werd echter ook verwacht dat zij regelmatig *hostings*, ofwel plundertochten, uitvoerden tegen rivaliserende heren.⁵⁴ Het waren echter niet alleen de Ierse heren die zich schuldig maakten aan een patroon van continue kleinschalige oorlogvoering. Ook de Engelse en Anglo-Ierse magnaten en zelfs de Engelse regering in Dublin speelden het spel mee.

Deze oorlogvoering verliep niet langs etnische lijnen. De voornaamste vijanden van een Ierse heer waren meestal zijn directe burenen en rivaliserende leden van zijn eigen familie. Een Ierse heer zocht steun tegen zijn rivalen waar hij het kon krijgen en zo ontstonden er ook regelmatig bondgenootschappen tussen Ierse heren en Engelse of Anglo-Ierse magnaten.⁵⁵ Dit opportunisme is duidelijk zichtbaar in het voorbeeld van Feelim O'Connor van Connacht. Feelim en zijn troepen dienden in 1245 Henry III tijdens de campagne in Wales. Zijn zoon, Aed, hekelde echter de Anglo-Ieren en vocht onder andere tegen de Anglo-Ierse familie de Burgh.⁵⁶ Het langzame terugdringen van het Engelse en Anglo-Ierse gebied door de lokale heren, wat ook wel de *Gaelic revival* wordt genoemd, was dan ook geen Ierse oorlog van herovering.⁵⁷

De Engelse regering deelde Ierland op in *lands of peace*, ofwel het gebied waar Engelsen en Anglo-Ierse heren de controle hadden, en *lands of war*, ofwel het gebied waar de regering niets te zeggen had en de Ierse heren de macht hadden. Tussen deze gebieden in lagen de *marches*, ofwel grensgebieden.⁵⁸ Binnen dit grensgebied vond de meeste oorlogvoering plaats en dit gebied was dan ook in hoge mate gemilitariseerd. De Gaelic revival zorgde ervoor dat het gebied wat onder de *marches* viel groeide, ten koste van de *lands of peace*.⁵⁹

Naast dit opportunisme, werd de Ierse oorlogvoering ook bepaald door het land zelf. Dit betekent in de eerste plaats dat de topografie de Gaelic manier van oorlogvoering bevorderde. Het dicht beboste, moerassige en bergachtige terrein dat het gebied van de Ierse heren kenmerkte, was ongeschikt voor de Engelse *longbow* of zware cavalerie waar open terrein voor nodig was.⁶⁰ Dit is dan ook een van de redenen dat de Engelse regering regelmatig Ierse troepen inzette. De Ierse heren waren echter ook

⁵⁴ G. Barrow, 'Scotland, Wales and Ireland in the twelfth century', in: D. Luscombe en J. Riley-Smith ed., *The New Cambridge Medieval History. Volume IV c. 1024-c. 1198 Part II* (Cambridge 2008) 581-610, 605.

⁵⁵ Frame, 'The defence of the English lordship', 76.

⁵⁶ Bartlett, 'The Celtic lands of the British Isles', 821.

⁵⁷ Frame, 'The defence of the English lordship', 76-77. De *Gaelic revival* werd veroorzaakt door de samenkomst van een groot aantal factoren waaronder hongersnood, pest epidemieën en economische problemen. De analyse van dit proces ligt echter buiten deze studie. Zie bijv. K. Simms, 'Gaelic Revival' in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (New York en Londen 2005) 189-190, 189-190.

⁵⁸ B. Hartland, 'March Areas', in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (New York en Londen 2005) 318-319, 318.

⁵⁹ Hartland, 'March Areas', 319.

⁶⁰ Ellis, 'The Tudors and the origins of the modern Irish states', 118.

bekwaam in het benutten van dit moeilijke terrein door vijandelijke legers uit de weg te gaan en hen zo geen kans geven een overwinning te behalen, of door hinderlagen te gebruiken en *hit-and-run* tactieken uit te voeren.

Nog belangrijker is echter het feit dat Ierland veel vruchtbaar land had, maar een tekort aan mankracht kende. Of zoals Giraldus Cambrensis schreef:

‘The wealth of the soil is lost, not through the fault of the soil, but because there are no farmers to cultivate even the best land: “The fields demand, but there are no hands”’.⁶¹

Net als in de meeste andere gebieden waar er veel vruchtbaar land was maar een tekort aan mensen, werd er in Ierland voornamelijk veeteelt toegepast. De macht van een heer lag dan ook voornamelijk in de boeren die onder zijn bescherming stonden, en het vee dat zij verzorgden. Dit betekende dat het voor een heer weinig opleverde om land te veroveren en de vijand te doden. Hierdoor was oorlog gericht op het verkrijgen van vee en de heerschappij over de beschikbare mankracht.⁶²

Ierse oorlogvoering onder de Engelse regering

Er wordt vaak gedacht dat het oorspronkelijke succes van de Engelse invasie mogelijk werd gemaakt door een superieure vorm van oorlogvoering gebaseerd op zware cavalerie charges en betere wapenening.⁶³ Zware cavalerie charges kwamen echter nauwelijks voor en de voornaamste strategie was gericht op plunderen en brandschatten. Zelfs de verslagen van Giraldus Cambrensis over deze campagnes beschrijven voornamelijk verrassingsaanvallen en plunderingen. En dat terwijl Giraldus uitging van een algemene Anglo-Normandische superioriteit.⁶⁴ Omdat er nauwelijks verschil was met de Ierse manier van oorlog voeren, zagen de Ierse annalisten de invasie ook niet als iets heel bijzonders en zij presenteerden deze gebeurtenis dan ook niet als een keerpunt in de Ierse geschiedenis, zoals latere historici dit wel deden.⁶⁵

Na de veroveringen kreeg de Engelse regering in Dublin de taak om het Engelse gebied te verdedigen. Diplomatie en banden met de regionale heren waren hierbij cruciaal, maar de regering ondernam zelf ook expedities.⁶⁶ Vrijwel geen van deze offensieven had echter het doel om meer gebied te veroveren en het waren dan ook meestal defensieve oorlogen. Hierbij was het niet de bedoeling om de vijand in een veldslag uit te schakelen, maar om hem te dwingen zich te onderwerpen door druk uit te oefenen op zijn land en mensen.⁶⁷ Dit betekende vaak plunderen en verwoesting, maar

⁶¹ Simms, ‘Warfare in the Medieval Gaelic Lordships’, 99.

⁶² Ibidem, 99-100.

⁶³ J. Gillingham, *The English in the Twelfth Century. Imperialism, National Identity and Political Values* (Woodbridge 2003) 49.

⁶⁴ Flanagan, ‘Anglo-Norman Invasion’, 69-70. Deze situatie was overigens niet uniek voor Ierland. Ook in andere gebieden gebruikten de Anglo-Normandische legers dit soort kleinschalige oorlogvoering.

⁶⁵ Ibidem, 70.

⁶⁶ Frame, ‘The defence of the English lordship’, 77.

⁶⁷ J. Lydon, *Ireland in the later Middle Ages* (Dublin 1973) 68.

ook het Ierse gebruik van gijzelaars nemen werd overgenomen.⁶⁸

Robin Frame geeft een aantal voorbeelden van de expedities die werden ondernomen namens de Engelse koning, ofwel door de regering in Dublin. In 1340 geven de Dublin annalen aan dat ‘lord Thomas Charlton, bisschop van Hereford en justiciar van Ierland, een grote hoeveelheid vee en andere dieren buit maakte op de Ieren in het gebied van Idrone, met hulp van de Engelsen uit dit district’.⁶⁹ Het jaar erna huurde de opvolger van de bisschop, John Morice, Philip MacNeill in als spion. ‘Met MacNeill’s hulp wist Morice een grote kudde vee van de Ieren in Meath te lokaliseren en veroveren’.⁷⁰ In 1344 wordt geschreven hoe de volgende *justiciar*, Ralph Ufford, ‘de landen van MacMurrough in Ui Cheinnsealaigh en het graan van naburige Ieren platbrandde en hen dwong om gijzelaars te geven voor de vrede’.⁷¹

Naast dit soort expedities, organiseerde de regering ook regelmatig een systeem van *wards*. Dit was een Iers gebruik waarbij kleine strijdmachten op belangrijke punten werden gelegerd om van hieruit het omliggende gebied te bewaken.⁷² De *wards* waren echter niet alleen defensief bedoeld en vanuit deze (vaak versterkte) punten werden bijvoorbeeld ook spionage missies of nachtelijke expedities uitgevoerd.⁷³ Deze strategie betekende echter hoge kosten en de meeste *wards* konden dan ook maar voor een korte tijd onderhouden worden, waarna de onrust vaak terugkeerde.⁷⁴

Deze manier van doen veranderde relatief weinig tot de *Kildare Rebellion* van 1534-1535, waarbij Thomas Fitzgerald, tiende earl van Kildare, in opstand kwam tegen Henry VII. De opstand werd neergeslagen en Thomas en zijn ooms werden uiteindelijk in de Tower of London geëxecuteerd, maar de opstand zorgde voor een aantal belangrijke veranderingen. De gouverneur van Ierland was voortaan vrijwel altijd een Engelse buitenstaander en er werd een permanent, staand leger gecreëerd.⁷⁵ De onrust nam in deze periode echter alleen maar toe en steeds vaker zag de regering zich genooddacht om het leger in te zetten.

Zoals de Ierse historicus Ciaran Brady aangeeft, was de Engelse strategie onder de Tudors echter opmerkelijk. De twee voornaamste strategieën bij een militaire verovering, namelijk totale oorlog en de tactiek van verschroeiende aarde enerzijds en een netwerk opbouwen van forten en garnizoenen anderzijds, werden grotendeels verworpen voor een derde, ineffectieve, strategie. Volgens Brady werd de tactiek van verschroeiende aarde, ondanks zijn effectiviteit, slechts sporadisch toegepast en vaak alleen in geval van nood. Het opbouwen van een sterk fortificatienetwerk bleef gedurende de

⁶⁸ R. Bartlett, ‘The Celtic lands of the British Isles’, in: D. Abulafia ed., *The New Cambridge Medieval History. Volume V c. 1198-c. 1300* (Cambridge 2008) 809-827, 821 en Lydon, *Ireland in the later Middle Ages*, 68-69.

⁶⁹ Frame, ‘The defence of the English lordship’, 86.

⁷⁰ *Ibidem*, 86.

⁷¹ *Ibidem*, 86.

⁷² Lydon, *Ireland in the later Middle Ages*, 69.

⁷³ Frame, ‘The defence of the English lordship’, 87.

⁷⁴ Lydon, *Ireland in the later Middle Ages* 69-70.

⁷⁵ Ellis, ‘The Tudors and the origins of the modern Irish states’, 132. Bij het aanstellen van een permanent leger werd de eerder genoemde strijdmacht van *galloglass* en *kerne* onder de voormalige earl van Kildare simpelweg overgenomen.

hele periode een ideaal, maar op een handvol bouw- en herstelprojecten na werd deze strategie nauwelijks in praktijk gebracht. De derde strategie, waar de Engelse regering meestal voor koos, was het uitvoeren van relatief grote militaire campagnes met als doel de vijand op het slagveld uit te schakelen of hem dwingen zich over te geven.⁷⁶

Met deze derde strategie week de Engelse regering dus eigenlijk af van het voormalige Ierse patroon van oorlogvoering. De nieuwe strategie was dan ook ongeschikt voor de Ierse situatie en kende veel gebreken. Naarmate de regeringslegers zich door het ruige Ierse landschap verplaatsten waren de dun verspreide legers – vertraagd door onhandige goederen wagens en onbewapende volgers – zeer kwetsbaar voor de Ierse guerrilla tactieken. Zelfs als een campagne succes behaalde, dan was dit vaak slechts van korte duur. De vijand hergroepeerde zich na een tijdje en beschadigde kastelen werden gerepareerd of elders opnieuw opgebouwd. Uiteindelijk leidde de campagnes nog het vaakst tot vermoeiing en geldverspilling omdat de vijand een confrontatie simpelweg uit de weg ging tot het regeringsleger uitgeput was.⁷⁷

De cattleraid

Zoals eerder aangegeven, lag de macht van een Ierse heer voornamelijk in de boeren die onder zijn bescherming stonden en het vee dat zij verzorgden. De cattleraid, ofwel plundertocht om vee te stelen, was dan ook een van de belangrijkste vormen van oorlogvoering in Ierland. Dit wordt nog eens extra benadrukt door een van de belangrijkste Vroeg-Ierse literaire werken: *Táin Bó Cúailgne*, ook wel bekend als *The Cattle Raid of Cooley*. In deze legende beschermt de mythische krijger Cú Chulainn de regio Ulster tegen Connacht en koningin Medb, die de extreem vruchtbare prijsstier van Ulster wil stelen. Het verhaal draait dus letterlijk om een oorlog die gevoerd wordt om vee.

Het platbranden van huizen en gewassen, en het terroriseren van de bevolking waren geschikte methodes om een vijand te dwingen tot onderwerping of een bondgenootschap. Dit leverde echter relatief weinig op aan inkomsten en dus was de cattleraid vaak een beter alternatief. Toch leverden ook de cattleraids over het algemeen relatief weinig op. De lonen en het voedsel voor een leger van 360 voetsoldaten op een tiendaagse campagne kostten bijvoorbeeld al een bedrag dat gelijk stond aan 166 koeien.⁷⁸ Het veroverde vee werd dan soms ook slechts gebruikt als middel om druk uit te oefenen, op eenzelfde manier als bij het nemen of uitwisselen van gijzelaars. Voor veel Ierse heren waren de voordelen die zij konden verkrijgen met het veroveren van vee, ofwel politieke macht, de onderwerping van een gebied, jaarlijks tribuut of nieuwe onderdanen, dan ook veel belangrijker dan de

⁷⁶ C. Brady, 'The captains' games : army and society in Elizabethan Ireland', in: T. Bartlett en K. Jeffery ed., *A military history of Ireland* (Cambridge 1996) 136-159, 139-142.

⁷⁷ Brady, 'The captains' games', 142,143. Op een aantal momenten leidde deze strategie zelfs tot grote nederlagen. Bij de eerder genoemde slag van Yellow Ford verloor Sir Henry Bagrenal meer dan 2.000 troepen.

⁷⁸ Simms, 'Warfare in the Medieval Gaelic Lordships', 101.

buit die een cattleraid direct opleverde.⁷⁹ Desondanks waren er ook veel armere en zwakkere heren die voor hun inkomen grotendeels afhankelijk waren van plunderen.⁸⁰

Afbeelding 3.2 Moderne illustratie van een cattleraid. Een groep *galloglass* overziet hoe de *kerne* het vee voortdrijven.⁸¹

Doordat de buit uiteindelijk mobiel was, waren er een aantal mogelijke manieren waarop een cattleraid kon verlopen. Zoals eerder aangegeven, was het bijvoorbeeld niet ongebruikelijk voor de Ieren om veldslagen uit de weg te gaan. Bij voldoende waarschuwing kon de getroffen partij het vee en de bevolking naar een veilige plaats brengen zodat de aanvaller niets vond dat de moeite waard was om te plunderen. Het kon echter ook voorkomen dat de aanvaller, de *imirce* (de vluchtstroom van vee,

⁷⁹ Ibidem, 102.

⁸⁰ Ellis, 'The Tudors and the origins of the modern Irish states', 119.

⁸¹ Illustratie van Seán Ó'Brógáin in Cannan, *Galloglass 1250-1600*, 37.

vluchtelingen en de escorte) overviel voor het een veilige plaats wist te bereiken.⁸² Andersom kon de aanvaller zich bij een succesvolle cattleraid maar langzaam uit de voeten maken met een grote colonne vee. Hierdoor kregen de oorspronkelijke eigenaars meer dan genoeg tijd om alle strijdbare mannen op te roepen en de achtervolging in te zetten. Daarnaast zorgden obstakels zoals bergen, moerassen en bossen ervoor dat er slechts een beperkt aantal vluchtroutes was en een kudde koeien liet ook sporen achter die moeilijk te missen waren.⁸³

Om te voorkomen dat het doelwit het vee in veiligheid bracht en om zelf zoveel mogelijk tijd te verkrijgen voor het uitvoeren van de cattleraid, maakte de aanvaller vaak gebruik van verrassingsaanvallen.⁸⁴ Desondanks kwam het vaak alsnog tot gevechten. Dit was meestal op het moment dat de *toraigneacht*, ofwel achtervolgers, de *creach*, ofwel plundersaars, inhaalden. Het is dan ook met dit gebruik in het achterhoofd dat de Schotse aartsdiaken, John Barbour, verbeelde hoe de Ierse koningen aan Edward Bruce uitlegden dat ‘Our custom is to pursue and fight, and fight when retreating’.⁸⁵

Simms noemt echter nog twee variaties op dit patroon. Het kwam bijvoorbeeld voor dat de slachtoffers van een cattleraid ervoor kozen om niet de achtervolging in te zetten, maar de plundersaars te omzeilen en hun dorp aan te vallen voor zij terug kwamen. Een andere variatie was dat bij voldoende waarschuwing, de partij die getroffen ging worden ervoor koos om de plundersaars het vee mee te laten nemen. Ondertussen bereiden zij een hinderlaag voor, wetende dat de plundersaars vertraagd worden door het vee en moeilijker terug kunnen vechten.⁸⁶

Bij de *cattleraid*s hadden de verschillende troepen elk een eigen taak. De *kerne* werden meestal opgedragen om het vee bijeen te houden en voort te drijven. Ondertussen werd het vechten voornamelijk aan de *hobelars* overgelaten en vormden de langzamere *galloglass* een defensieve formatie om cavalerie en *kerne* te beschermen.⁸⁷ Sir Robert Savage beschreef in de veertiende eeuw deze formaties van *gallowglass* als een ‘castle of bones’, en deze verkoos hij boven een ‘castle of stones’.⁸⁸ De *hobelars* konden snelle charges uitvoeren, om zich dan weer terug te trekken achter de *galloglass* formaties.⁸⁹ Het is in ieder geval duidelijk dat bij de *cattleraid*s de zwaarste gevechten juist

⁸² Simms, ‘Warfare in the Medieval Gaelic Lordships’, 103. Als de getroffen partij ervoor koos om te vluchten, werd vaak ook het eigen land en bezit in brand gestoken om niets voor de vijand achter te laten. Giraldus Cambrensis beschrijft een van de eerste Anglo-Normandische invallen waarbij precies dit gebeurde.

⁸³ Ibidem, 103.

⁸⁴ Cannan, *Galloglass 1250-1600*, 34.

⁸⁵ Simms, ‘Warfare in the Medieval Gaelic Lordships’, 98, 104. Het hele gezegde luidt: ‘For our manner is, of this land. Till follow and ficht, and fichte fleand. And nocht till stand in plane melle. Quhill the ta part discomfit be’, ofwel ‘Our custom is to pursue and fight, and fight when retreating, and not to stand in open hand-to-hand conflict until the other side is defeated’.

⁸⁶ Ibidem, 104.

⁸⁷ Cannan, *Galloglass 1250-1600*, 34. Niet alle heren konden zich de waardevolle *galloglass* veroorloven, en in deze gevallen was het aan de cavalerie om de *kerne* te beschermen.

⁸⁸ Cannan, *Galloglass 1250-1600*, 13.

⁸⁹ De eerder genoemde Catalaanse ridder Ramon de Perellós vergeleek de *hobelars* met de Saracenen vanwege deze manier van vechten. Cosgrove, ‘Ireland’, 508. en Simms, ‘Warfare in the Medieval Gaelic Lordships’, 105.

bij de achterhoede plaatsvonden en het was voor een Ierse heer dan ook eervol om hier te sterven.⁹⁰ Volgens Simms kwamen de eerste veranderingen van deze manier van oorlogvoering, met het moment dat Ierse heren zich gingen vestigen in stenen kastelen. Vanaf de 14^e eeuw werden voormalig Engelse kastelen gebruikt als woningen en vanaf de 15^e eeuw begonnen Ierse heren ook zelf kastelen te bouwen. Desondanks bleven cattleraid, brandschatten en plunderen tot de 15^e eeuw de gebruikelijke manier van oorlog voeren. Ook in de 16^e en 17^e eeuw werden er nog regelmatig cattleraid uitgevoerd, ook al was dit niet meer de belangrijkste vorm van oorlogsvoering.⁹¹

Conclusie:

In dit hoofdstuk zien wij dat de Engelsen en Anglo-Ieren niet alleen de Ierse troepen gebruikten, maar ook het Ierse patroon van kleinschalige oorlogvoering over namen. In de 16^e eeuw stapte de Engelse regering over op een andere methode van oorlogvoering maar deze nieuwe strategie was duidelijk niet geschikt voor de Ierse situatie. De Ierse situatie wordt dan weer bepaald door een aantal geografische en sociale factoren die elkaar beïnvloeden. Zo zien wij bijvoorbeeld dat het ruige landschap en het belang van boeren en vee boven land, samen leiden tot een situatie waarin mobiele, kleinschalige oorlogvoering de voorkeur geniet. Het voorbeeld van de cattleraid toont dan weer hoe deze oorlogvoering werkt en hoe de eerder genoemde Ierse troepen hier perfect op aan sluiten.

⁹⁰ Simms, 'Warfare in the Medieval Gaelic Lordships', 104.

⁹¹ Ibidem, 107-108.

Military format

Bart Willems gebruikte het concept *military format* voor zijn analyse van het conflict tussen Maximiliaan van Oostenrijk en de Brabantse steden in de periode 1488-1489. Zoals Willems aangeeft, betekent *military format* in de engste definitie niets meer dan de aard van de militaire dienst, ofwel factoren zoals de lengte van de militaire dienst (permanent of één campagne), of troepen betaald werden, en of troepen autochtonen, dan wel allochtonen waren.⁹² Bij een bredere definitie van het begrip kunnen echter ook andere factoren betrokken worden zoals de bewapening, rekruteringsprocedures, financiering, etc. Aan de hand van deze bredere definitie wil ik een aantal aspecten van dit *military format* aan het licht brengen die van belang zijn voor de oorlogvoering in middeleeuws Ierland, maar die nog niet of te weinig behandeld zijn in de andere hoofdstukken. Uiteindelijk is het begrip *military format* een moderne term die door Ieren noch Engelsen in de middeleeuwen gebruikt zal zijn. Desondanks geeft het begrip een theoretisch kader waarmee belangrijke aspecten van oorlogvoering behandeld kunnen worden.

Rekrutering

De basis van de Ierse legers werd gevormd door de *teaghlach* of *lucht tighe*, ofwel *household troops*.⁹³ Dit was een permanente strijdmacht van ervaren soldaten die voornamelijk uit aristocratische cavalerie bestond en altijd paraat was. Bij de machtigere Ierse koningen kwam het zelfs voor dat er Anglo-Ierse adel in de *teaghlach* diende. Stephen D'Exeter, familielid van een Anglo-Ierse baron, diende in 1355 bijvoorbeeld Edmund Albanach Burke, heer van Mayo.⁹⁴ Deze strijdmacht van aristocratische ruitery vertoont dan ook veel gelijkenissen met de ridders die elders in dienst waren van machtige heren. Desondanks waren er ook huurlingen die in de *teaghlach* dienden.

Zoals we eerder hebben gezien was een Ierse heer echter ook in staat om de gehele mannelijke bevolking in zijn gebied, met uitzondering van clerici, op te roepen tot militaire dienst. De oproep moest echter uitgevaardigd worden bij een *ónach*, ofwel algemene bijeenkomst. De heer moest daarnaast ook een geldige reden hebben om ten strijde te trekken.⁹⁵ Van de bevolking werd verwacht dat zij voldoende voorraden en geschikte bewapening meenamen en degenen die hun plicht verzuimden moesten een boete betalen. Een voetsoldaat kon hiervoor meestal kiezen tussen een koe of vijf shilling, een *galloglass* betaalde twee koeien of tien shilling, en een *hobelar* betaalde drie koeien of vijftien shilling.⁹⁶

⁹² Willems, 'Militaire organisatie en staatsvorming', 267.

⁹³ Simms, 'Gaelic warfare in the Middle Ages', 99.

⁹⁴ Ibidem, 99.

⁹⁵ O'Byrne, 'Military Service, Gaelic', 333.

⁹⁶ O'Byrne, 'Military Service, Gaelic', 333. en Cannan, *Galloglass 1250-1600*, 24. Bij de *galloglass* was de boete één koe voor de man zelf en één koe voor de uitrusting. Dit toont dan ook de kostbaarheid van de uitrusting en bewapening die *galloglass* en *hobelars* gebruikten.

De Ierse heren hadden echter ook veel huurlingen in dienst en dezen werden onderhouden via een systeem dat *coinnmheadh* of *coyne and livery* werd genoemd. Dit hield in dat de troepen onder werden gebracht bij de eigen bevolking. Zij kregen tevens het recht om van ieder huishouden een *cuid oidhche* (verengelst als *cuddy*), ofwel een maaltijd, drank en vermaak, te eisen.⁹⁷ De *galloglass* werden betaald in land, en onderhouden via de *buannacht* (verengelst als *bonaght*), een systeem dat min of meer hetzelfde is als de *coyne and livery*.⁹⁸

De Engelse regering was in de eerste plaats afhankelijk van de *knight's fee* voor het verkrijgen van een strijdmacht. Dit hield in dat de ridders (in totaal ongeveer 425 voor Ierland) militaire dienst aan de Engelse vorst schuldig waren, in ruil voor het land dat zij gebruikten.⁹⁹ Net als bij de Ierse heren kon daarnaast de gehele mannelijke bevolking tussen 16 en 60 jaar oud opgeroepen worden voor militaire dienst.¹⁰⁰ De *sherrif* van de *county*, bijgestaan door de *keepers of the peace* (beiden gekozen uit de heersende landbezitters in een gebied), moesten de manschappen verzamelen en hen naar het conflictgebied leiden.¹⁰¹

Om te zorgen dat de bevolking degelijk bewapend was voor militaire dienst, waren er verschillende statuten die het bezit van een geschikte bewapening voorschreven. Volgens een Iers statuut uit 1297 moest bijvoorbeeld de gehele bevolking met land dat een jaarlijkse opbrengst van 20 pond opleverde, een bepantserd paard, ofwel het rijdier van een ridder of *man-at-arms* bezitten. Zij die onder deze grens vielen moesten een *hobbie* of een ander niet-bepantserd paard bezitten.¹⁰²

De oproep voor militaire dienst kwam meestal één of twee keer per jaar en een campagne duurde maximaal 40 dagen. De bevolking van een specifieke *shire* kon echter, indien nodig ten alle tijden voor een week of korter opgeroepen worden.¹⁰³ Door de continue dreiging van vijandelijke aanvallen of plundertochten, was het voor de Engelse regering echter onverstandig om via de dienstplicht alle strijdbare mannen op te roepen en op die manier het platteland onverdedigd achter te laten. Daarom werd vroeg in de dertiende eeuw *scutage* ingevoerd. Heren kregen hierdoor de keuze om geld te betalen in plaats van manschappen te leveren.¹⁰⁴

Veel Engelse en Anglo-Ierse magnaten maakten echter gebruik van Ierse huurlingen. Net als de Ierse heren onderhielden zij de huurlingen met het systeem van *coyne and livery*. Dit gebruik werd in 1297 door de regering verboden maar nog steeds regelmatig toegepast. Tegen het einde van de

⁹⁷ E. O'Byrne, 'Military Service, Anglo-Norman', in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (New York en Londen 2005) 331-333, 332.

⁹⁸ Hill, 'The Distinctiveness of Gaelic Warfare', 326. De twee gebruiken lijken in de praktijk weinig te verschillen en de precieze definitie is dan ook moeilijk te achterhalen.

⁹⁹ Frame, 'The defence of the English lordship', 80.

¹⁰⁰ Ellis, 'The Tudors and the origins of the modern Irish states', 117.

¹⁰¹ Frame, 'The defence of the English lordship', 80.

¹⁰² Ibidem, 80. Volgens een rapport dat was opgesteld voor Geoffrey de Geneville, heer van Trim, werd bij hen met land dat een jaarlijkse opbrengst van slechts £3 6s 8d opleverde, verwacht dat zij een paard bezaten. Deze grens lag in Engeland pas bij £15 of meer.

¹⁰³ Ellis, 'The Tudors and the origins of the modern Irish states', 117.

¹⁰⁴ O'Byrne, 'Military Service, Anglo-Norman', 332.

vijftiende eeuw gebruikten de earls van Kildare dit systeem zelfs om hun *galloglass* onder te brengen bij de Engelse bevolking.¹⁰⁵ Na het neerslaan van de *Kildare Rebellion* probeerde de Engelse regering dan ook opnieuw om privélegers en het systeem van *coyne and livery* te verbieden, maar zonder succes.

Omvang van de legers:

Het is vaak moeilijk om te bepalen hoeveel troepen een heer bezat, kon oproepen, of daadwerkelijk gebruikte op een campagne. De aantallen verschillen sterk per heer of per campagne en de sterke van een leger op papier reflecteert vaak niet de realiteit. Ik zal daarom alleen een aantal voorbeelden geven waarvan betrouwbare gegevens zijn.

Bij de kleinschalige oorlogvoering, die zoals eerder aangegeven de hoofdmoot van de Ierse oorlogvoering vormde, was het aantal manschappen logischerwijs ook relatief klein. Simms noemt het aantal manschappen in twee cattleraiden uit de vijftiende eeuw. De eerste raid werd uitgevoerd door 140 voetsoldaten en 12 *hobelars*, de tweede door 60 voetsoldaten en 6 *hobelars*.¹⁰⁶ Ook de *wards* werden bewaakt door vrij kleine strijdmachten. Een *ward* die van 20 april tot 27 juli 1349 werd aangehouden kende 10 *men-at-arms* en 50 boogschutters. In de late dertiende eeuw nam het hoofd van de Engelse regering, John van Sanford, zelf twee *wards* voor zijn rekening met een strijdmacht van 17 *men-at-arms* en 60 voetsoldaten.¹⁰⁷

Bij grotere campagnes (vaak één of twee keer per jaar zoals aangegeven) kon de regering ongeveer 1.000 manschappen oproepen voor militaire dienst.¹⁰⁸ Dit zien wij bijvoorbeeld bij de eerder genoemde campagne tegen de O'Byrnes van Wicklow in 1353. In deze campagne diende een strijdmacht van 41 *men-at-arms*, 16 bereden boogschutters, 351 *hobelars* en 604 voetsoldaten, ofwel 1012 man in totaal.¹⁰⁹ Zoals aangegeven was de Engelse regering na de *Kildare Rebellion* van 1534 echter sterk afhankelijk van het staande leger.

De grootte van het staande leger wisselde continu naarmate compagnieën werden aangenomen of ontslagen en naarmate de onrust van de zestiende eeuw toenam of afnam. In 1561 waren er bijvoorbeeld 2.500 manschappen in dienst, maar tegen 1565 lag dit aantal nog maar rond de 1.000 manschappen.¹¹⁰ Het aantal manschappen in het staande leger lag dan ook meestal tussen de 1.000 en 3.000, maar tijdens de verschillende opstanden die deze eeuw kenmerkten, kon dit aantal enorm toenemen. In 1581 ten tijde van de *Desmond Rebellion* en in 1595, ten tijde van de *Ulster Rebellion*, dienden er bijvoorbeeld 6.000 man in het staande leger. Na het fiasco bij Yellow Ford nam het aantal zelfs toe tot 10.000 man, en na de slag bij Kinsale van 1601 telde het leger maar liefst 20.000

¹⁰⁵ O'Byrne, 'Military Service, Anglo-Norman', 332-333.

¹⁰⁶ Simms, 'Warfare in the Medieval Gaelic Lordships', 104. Het is hierbij niet duidelijk of de voetsoldaten alleen *kerne* zijn of ook *galloglass*.

¹⁰⁷ Lydon, *Ireland in the later Middle Ages*, 69.

¹⁰⁸ Ellis, 'The Tudors and the origins of the modern Irish states', 117.

¹⁰⁹ Frame, 'The defence of the English lordship', 85.

¹¹⁰ Brady, 'The captains' games', 145.

manschappen.¹¹¹

Ondanks deze enorme aantallen in crisistijden, was het staande leger van de regering meestal geen al te grote dreiging voor de Ierse en Anglo-Ierse heren. Halverwege de zestiende eeuw werd geschat dat de privélegers van de verschillende heren samen minsten 24.000 man telden.¹¹² Veel van de minder machtige heren onderhielden al een leger van 500-600 man en de machtigste heren onderhielden legers van ongeveer 2.000 man in vrede-tijd.¹¹³ De *earl* van Desmond kon aan het begin van de zestiende eeuw zelfs een strijdmacht van 400 *hobelars*, 8 *battles galloglass*, een bataljon kruisboogschutters en musketiers en 3.000 *kerne* inzetten ten tijde van oorlog.¹¹⁴

Financiering

Niet alle manschappen die de Engelse regering tot zijn beschikking had, konden echter ingezet worden. Een van de grootste problemen voor de regering was namelijk een continu gebrek aan geld. In de regeerperiode van Edward I (1272-1307) inde de regering in Dublin jaarlijks 5.000 pond of meer. Hiermee was de regering niet alleen zelfvoorzienend, maar het stuurde ook regelmatig geld naar Engeland, verzamelde voorraden voor de Engelse oorlogen met Wales en Schotland en leverde troepen voor de campagnes in Vlaanderen en Schotland. In de regeerperiode van Edward III (1327-1377) kwam het inkomen van de regering echter zelden boven de 2.000 pond. Hiermee was het net genoeg om de salarissen van de ambtenaren te betalen en af en toe een expeditie te ondernemen.¹¹⁵

Aan het eind van de veertiende eeuw was het dan ook duidelijk dat de Ierse inkomsten nauwelijks voldoende waren om de Engelse *lordship* in Ierland te behouden. Elke poging om het Engelse gebied uit te breiden moest dus gefinancierd worden met geld uit Engeland. In Engeland was men echter tegen verdere uitgaven voor Ierland. De heropening van de oorlog met Frankrijk in 1415 maakte dan ook wederom duidelijk hoe laag Ierland stond op de lijst van Engelse prioriteiten. In 1421 werd er 19.100 pond uitgetrokken voor Calais, 9.500 pond voor de verdediging van de Schotse grens, en slechts 1.666 pond werd aan Ierland besteed.¹¹⁶

Het gebrek aan geld was dan ook nog een reden voor de regering om het Ierse patroon van kleinschalige oorlogvoering te volgen. Campagnes waren bewust gericht op relatief kleine legers en een korte duur. De eerder genoemde expeditie tegen de O'Byrnes van Wicklow in 1353 duurde slechts een halve maand (van 27 september tot 15 oktober) en kostte 163 pond.¹¹⁷ De twee *wards* die gouverneur John van Sandford onderhield met 17 *men-at-arms* en 60 voetsoldaten, werden slechts een

¹¹¹ Brady, 'The captains' games', 145-146.

¹¹² Ibidem, 146.

¹¹³ Ibidem, 146.

¹¹⁴ Cannan, *Galloglass 1250-1600*, 34.

¹¹⁵ R. Frame, 'Ireland', in: M. Jones ed., *The New Cambridge Medieval History. Volume VI c. 1300-c. 1415* (Cambridge 2008) 375-387, 375, 381. De redenen voor deze drastische daling zijn divers en vereisen een studie op zich. De toenemende onrust, de Schotse invasie onder Edward Bruce en de eerder genoemde Gaelic revival, zijn enkele factoren die ongetwijfeld aan deze ontwikkeling hebben bijgedragen.

¹¹⁶ Cosgrove, 'Ireland', 498-499.

¹¹⁷ Frame, 'The defence of the English lordship', 85.

jaar behouden en kostten 580 pond.¹¹⁸ Toen de gouverneur Amory de St Armand in 1358, 40 *men-at-arms* (waaronder 10 ridders) en 100 bereden boogschutters aanhield – boven op de 20 *men-at-arms* die elke gouverneur verplicht was te behouden – kostte dit 1.516 pond aan extra jaarsalarissen.¹¹⁹

De regering was dan ook in hoge mate afhankelijk van alle Anglo-Ierse heren om voor de eigen verdediging te zorgen, met name in de *marches*, ofwel grensregio's.¹²⁰ Veel heren verbleven echter elders in Ierland of in Engeland en verzaakten hun plicht om het eigen land te verdedigen, terwijl zij wel de inkomsten van het land inden.¹²¹ Er werden door de regering dan ook verschillende initiatieven ondernomen om de verdediging van deze gebieden te bevorderen. Land werd geconfisqueerd van absente magnaten, in Ierland geboren immigranten in Engeland werden opgedragen terug te gaan en er werden verschillende initiatieven opgezet om de kolonisatie van Iers gebied te steunen.¹²² Deze maatregelen waren echter maar in beperkte mate succesvol en de problemen bleven dan ook aanhouden.

Conclusie:

In dit laatste hoofdstuk wordt duidelijk dat de Engelse regering te kampen had met opstandige heren, toenemende onrust en een continue dreiging van kleinschalige oorlog. Aan de hand van het military format wordt daarnaast duidelijk dat het moeilijk was om hier weerstand tegen te bieden. Niet alleen weigerden sommige heren om hun land te verdedigen, de regering moest zich ook zien te redden met beperkte financiële middelen. Dit betekende dat de Engelse regering min of meer genoodzaakt was om het Ierse patroon van kleinschalige oorlogvoering te volgen en dat het vrijwel onmogelijk was om de *lands of peace* uit te breiden. De Engelse en Anglo-Ierse heren namen ook het Ierse gebruik van *coyne and livery* over om hun privélegers te onderhouden, ondanks een verbod op dit gebruik, maar dit is dan ook begrijpelijk aangezien zij verplicht waren om hun eigen landen te verdedigen en hierbij op weinig steun van de regering konden rekenen.

¹¹⁸ Lydon, *Ireland in the later Middle Ages*, 69.

¹¹⁹ *Ibidem*, 69.

¹²⁰ Hartland, 'March Areas', 318.

¹²¹ Lydon, *Ireland in the later Middle Ages*, 58-59. Dit probleem van absentie is een constante in de geschiedenis van het Engelse *lordship*. Het probleem werd ook nog eens versterkt door immigratie naar Engeland enerzijds en een aantal pestepidemieën anderzijds. De pest trof de meer verstedelijkte gebieden van het Engelse *lordship* veel zwaarder dan het platteland in het Ierse gebied.

¹²² Cosgrove, 'Ireland', 499-500. en Lydon, *Ireland in the later Middle Ages*, 60.

Conclusie:

Volgens het traditionele beeld genoten de Engelsen vanaf de Engelse invasie een militaire superioriteit boven de Ieren. Desondanks vormde Ierland tijdens de onderzochte periode een probleemgebied voor de Engelsen. Daarbij is het duidelijk dat zowel de regering, als de Engelse en Anglo-Ierse heren, Ierse troepen in dienst namen, Ierse gebruiken overnamen en een Iers patroon van oorlogvoering volgden. Daarbij blijkt deze Ierse manier van oorlogvoering ook zeer geschikt voor de Ierse situatie. Wanneer de Engelse regering in de zestiende eeuw begint met het uitvoeren van relatief grote militaire expedities om de vijand op het slagveld te verslaan, blijkt al snel dat deze nieuwe strategie ineffectief is. Tegelijkertijd weten Ierse heren zoals Áed Ua Néill buitenlandse tactieken juist op effectieve wijze aan te passen op de Ierse manier van oorlogvoering.

Deze Ierse manier van oorlogvoering bestond uit kleinschalige oorlogvoering, ofwel cattleraid, hinderlagen, plundertochten, verwoesting en het nemen van gijzelaars. Dit betekende snelle en korte campagnes met mobiele, relatief lichtbepende troepen. Dit Ierse patroon van kleinschalige oorlogvoering werd tevens bepaald door een aantal geografische en sociale factoren die samen een bijzondere, Ierse situatie vormden.

De voornaamste factor hierin was een tekort aan mankracht, zodat het belang van boeren en vee toenam, ten koste van het belang van land. Hierdoor was het onwenselijk om de mankracht van een vijand uit te schakelen en kon men deze beter inwinnen voor eigen doeleinden via onderwerping of een bondgenootschap. Daarnaast beïnvloedde het ruige Ierse landschap zelf ook de oorlogvoering door een nadruk te leggen op de snelle Ierse troepen waarmee guerrilla tactieken uitgevoerd konden worden. Dit was in tegenstelling tot grote legers en zwaar bepene troepen die meer tot hun recht kwamen in een open landschap.

Deze geografische en sociale factoren waren echter niet de enige redenen voor Engelse en Anglo-Ierse heren om lokale troepen te gebruiken en het Ierse patroon van oorlogvoering te volgen. Een tekort aan financiële middelen maakte het voor heren verleidelijk om Ierse gebruiken van rekrutering en financiering zoals *coyne and livery* over te nemen. Daarnaast was het voor de Engelse regering vrijwel onmogelijk om het Engelse gebied uit te breiden, of om op een grotere schaal oorlog te voeren.

Mijn conclusie is dus dat sociale en geografische factoren samen zorgden voor een bijzondere Ierse situatie, waarbij een Iers patroon van kleinschalige oorlogvoering de meest effectieve manier van oorlog voeren was. Economische factoren zorgden er tevens voor dat er geen degelijk alternatief was, of maakten het voor Engelse en Anglo-Ierse heren in ieder geval verstandig om zich op de Ierse situatie aan te passen.

Literatuurlijst:

- Barrow, G., 'Scotland, Wales and Ireland in the twelfth century', in: D. Luscombe en J. Riley-Smith ed., *The New Cambridge Medieval History. Volume IV c. 1024-c. 1198 Part II* (Cambridge 2008) 581-610.
- Bartlett, R., 'The Celtic lands of the British Isles', in: D. Abulafia ed., *The New Cambridge Medieval History. Volume V c. 1198-c. 1300* (Cambridge 2008) 809-827.
- Brady, C., 'The captains' games: army and society in Elizabethan Ireland', in: T. Bartlett en K. Jeffery ed., *A military history of Ireland* (Cambridge 1996) 136-159.
- Cannan, F., *Gallowglass 1250-1600. Gaelic Mercenary Warrior* (Oxford 2010).
- Charles-Edwards, T. M., 'Irish warfare before 1100', in: T. Bartlett en K. Jeffery ed., *A military history of Ireland* (Cambridge 1996) 26-51.
- Cosgrove, A., 'Ireland', in: C. Allmand ed., *The New Cambridge Medieval History. Volume VII c. 1415-c. 1500* (Cambridge 2008) 496-513.
- Ellis, S. G., 'The Tudors and the origins of the modern Irish states: a standing army', in: T. Bartlett en K. Jeffery ed., *A military history of Ireland* (Cambridge 1996) 116-135.
- Flanagan, M. T., 'Anglo-Norman Invasion', in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (Londen 2005) 17-19.
- Flanagan, M. T., 'Irish and Anglo-Norman warfare in twelfth-century Ireland', in: T. Bartlett en K. Jeffery ed., *A military history of Ireland* (Cambridge 1996) 52-75.
- Frame, R., 'Ireland', in: M. Jones ed., *The New Cambridge Medieval History. Volume VI c. 1300-c. 1415* (Cambridge 2008) 375-387.
- Frame, R., 'The defence of the English lordship, 1250-1450', in: T. Bartlett en K. Jeffery ed., *A military history of Ireland* (Cambridge 1996) 76-98.
- Gillingham, J., *The English in the Twelfth Century. Imperialism, National Identity and Political Values* (Woodbridge 2003).
- Halpin, A., 'Weapons and Weaponry', in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (Londen 2005) 511-514.
- Hartland, B., 'March Areas', in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (Londen 2005) 318-319.
- Hill, J. M., 'The Distinctiveness of Gaelic Warfare, 1400-1750', *European History Quarterly* 22.3 (1992) 323-345.
- Jones, R., 'Re-thinking the origins of the 'Irish' hobelar', *Cardiff Historical Papers* (2008) 1-20.
- Lydon, J., *Ireland in the later Middle Ages* (Dublin 1973).
- O'Byrne, E., 'Armies', in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (Londen 2005) 31-33.
- O'Byrne, E., 'Military Service, Anglo-Norman', in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia*

(Londen 2005) 331-333.

-O'Byrne, E., 'Military Service, Gaelic', in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (Londen 2005) 333-334.

-Prestwich, M., *Armies and Warfare in the Middle Ages: The English Experience* (New Haven 1999).

-Simms, K., 'Gaelic Revival' in: S. Duffy ed., *Medieval Ireland. An Encyclopedia* (Londen 2005) 189-190.

-Simms, K., 'Gaelic warfare in the Middle Ages', in: T. Bartlett en K. Jeffery ed., *A military history of Ireland* (Cambridge 1996) 99-115.

-Simms, K., 'Warfare in the Medieval Gaelic Lordships', *The Irish Sword* 12 (1975) 98-108.

-Willems, B., 'Militaire organisatie en staatsvorming aan de vooravond van de Nieuwe Tijd. Een analyse van het conflict tussen Brabant en Maximiliaan van Oostenrijk (1488-1489)', in: *Jaarboek voor Middeleeuwse Geschiedenis* 1 (1998) 261-283.